

האם אסור ומסוכן להינשא לבת כהן?

בגמרא בפסחים (מט, א) מצינו:

"תניא, רבי שמעון אומר: כל סעודה שאינה של מצוה, אין תלמיד חכם רשאי להנות ממנה. כגון מאי? אמר רבי יוחנן: כגון בת כהן לישראל, ובת תלמיד חכם לעם הארץ, דאמר רבי יוחנן: בת כהן לישראל – אין זיווגן עולה יפה. מאי היא? אמר רב חסדא: או אלמנה, או גרושה, או זרע אין לה. במתניתא תנא: קוברת או קוברתו או מביאתו לידי עניות. איני? והא אמר רבי יוחנן: הרוצה שיתעשר ידבק בזרעו של אהרן, כל שכן שתורה וכהונה מעשרתן? לא קשיא, הא בתלמיד חכם, הא בעם הארץ. ר' יהושע נסיב כהנתא, חלש. אמר: לא ניחא ליה לאהרן דאדבק בזרעיה דהוי ליה חתנא כי אנא. רב אידי בר אבין נסיב כהנתא, נפקו מיניה תרי בני סמיכי. רב ששת בריה דרב אידי ורי יהושע בריה דרב אידי אמר ר"פ: אי לא נסיבנא כהנתא – לא איעתרי. אמר רב כהנא: אי לא נסיבנא כהנתא – לא גלאי. אמרו ליה: והא למקום תורה גלית? לא גלאי כדגלי אינשי".

בדברי הגמרא הללו אנו לומדים, כי עם הארץ שנישא לבת כהן, הזיווג אינו ראוי, ועלולה לצמוח ממנו סכנה – האיש עלול למות, או שהזוג יתגרש, או שיחיו בעוני.

[רבינו יוסף חיים מבגדד, בספרו בן יהודע על אתר, רומז: צירוף האותיות ישרא"ל ו-כה"נ, עולה: "נשאר כליה", השם ישמרנו].

בטעם הדבר, כתב רש"י, שבת כהן "צריכה להינשא לכהנים, ולא לפגום משפחתה להינשא לישראל". ומשום כך אין הזיווג עולה "במזל טוב". את החילוק בין תלמיד חכם לעם הארץ מבאר רש"י: "תלמיד חכם שבח הוא לו, אבל עם הארץ ואינו כהן גנאי הוא לו לאהרן – ונענשים".

משמע מדבריו, שיש בזה שני חלקים: החלק הראשון הוא, שלכתחילה עדיף שבת כהן תינשא לכהן בלבד. החלק השני הוא, שבמקרה שנישאת לישראל, יש בדבר קפיידא של אהרן הכהן, שיהודי שבא להידבק בזרעו, יהיה ראוי לכך. וכעין זה מצינו בר"ן (על הרי"ף), שכתב בפירושו, שכבוד הכהונה הוא שבת כהן תינשא לכהן.

לעומת זאת, ברמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה לא) כך כתב:

"ולא ישא ישראל עם הארץ כהנת שזה כמו חילול לזרעו של אהרן, ואם נשא אמרו חכמים אין זיווגן עולה יפה אלא מת בלא בנים או מת הוא או היא במהרה או קטטה תהיה ביניהם, אבל תלמיד חכם שנשא כהנת הרי זה נאה ומשובח הרי תורה וכהונה כאחד".

מדבריו משמע, שאין כל מעלה לכהן להשיא את בתו לכהן, אלא רק פגם במקרה שהוא משיא אותה לעם הארץ, אבל נישואין בין בת כהן לתלמיד חכם הם נאים ומשובחים.

הנפקא מינה בין הדברים יכולה להיות במקרה שיש שני מועמדים, האחד כהן תלמיד חכם, והשני ישראל תלמיד חכם. לפי הנראה מרש"י והר"ן, יש להעדיף את הכהן התלמיד חכם על פני הישראל תלמיד חכם. אך מדברי הרמב"ם משמע, שכשמדובר על תלמיד חכם, אין כל פגם בכך שהוא ישראל.

אגב הדברים, בפשטות עיקר ה"פגם" (רש"י) או ה"חילול" (רמב"ם) הם בכך שעל ידי נישואי בת הכהן לישראל, היא יוצאת מקדושת הכהונה [אלא שלפי הרמב"ם כאמור נראה שאין בכך חיסרון כשנושאת ת"ח].

לפי זה, אין ללמוד מדברי הגמרא גם לעניין נישואי כהן לבת ישראל, שהרי שם הוא זורעו אינם יוצאים מקדושת הכהונה. אמנם, מצינו ברש"י במסכת יבמות (פד, ב) שכתב:

"דקיימא לך, כהן כל זמן שמוצא לישא בת כהן לא ישא בת ישראל". ורש"י מציין לגמרא בפסחים כמקור לכך. כך גם כותב הריטב"א ביבמות שם, ש"מן המובחר" שכהן ישא בת כהן ולא בת ישראל.

לעומת זאת, לא מצינו ברמב"ם התייחסות לחשש כלשהו בנישואי כהן לבת ישראל.

ייתכן, שיש לדקדק את לשונות רש"י והרמב"ם בכדי לבאר זאת. רש"י כתב שכשבת כהן נישאת לישראל יש בכך בכדי "לפגום משפחתה". הרמב"ם לעומת זאת כתב שהדבר הוא "כמו חילול".

יש לבאר, שכוונתם לדברים שונים. ברש"י הכוונה היא, שבכך שהיא נישאת לישראל היא מראה כביכול אין במשפחתה, זרעו של אהרן, זיווגים הגונים עבודה, וזהו הפגם שהיא מטילה במשפחתה. [וכך מצינו כמה פעמים בש"ס, שהלשון "פגם משפחה" מתייחס לביזיון המשפחה, כגון בכתובות פד, א, במי שמכר את קברו, שקוברים אותו בני המשפחה בעל כרחו, משום פגם משפחה; וכן בקידושין יח, א, לגבי שמכריחים את האב לפדות את בתו כמכר לאמה עברייא, משום פגם משפחה, וכן עוד בש"ס]. משום כך סובר רש"י שהוא הטעם גם לכהן הנושא בת ישראל, שהרי טעם זה שייך בנישואי בת כהן לישראל באותה המידה שהוא שייך בנישואי בת ישראל לכהן.

לעומת זאת, לדעת הרמב"ם, החיסרון הוא משום שנישואי בת כהן לישראל הם "כמו חילול". חילול הוא כאשר על ידי נישואין של הכהן למי שאסורה לו, זרעו מתחלל מן הכהונה [כגון כהן שנשא גרושה]. סובר הרמב"ם, שזהו הפגם של בת כהן הנישאת לישראל, שעל ידי נישואיה מפסיקה ממנה הכהונה; משום כך אין הרמב"ם מסכים שיש ללמוד מהגמרא בפסחים גם למקרה של בת ישראל הנישאת לכהן, משום שבמצב זה אין כל חילול כהונה.

להלכה, כתב השולחן ערוך (אבן העזר סימן ב סעיף ח'): :

"עם הארץ לא יישא כהנת, ואם נשא אין זיווגם עולה יפה, שימות הוא או היא מהרה, או תקלה תבוא ביניהם. אבל תלמיד חכם שנושא כהנת, הרי זה נאה ומשובח, תורה וכהונה במקום אחד".

דברי השו"ע, המבוססים על הרמב"ם, קובעים איסור על נישואין כאלה, למרות שבגמרא לא מצינו איסור מפורש, אלא רק אמרו שסעודת הנישואין הזאת "אינה של מצוה", ושנישואין אלו אינם עולים יפה, אך כך למדו הראשונים את הגמרא, שהדבר אכן "אסור".

כך או כך, בימינו, איננו מוצאים כמעט מי שחושש לדבר זה, וכבר בתקופת הראשונים מצינו כן, כמבואר בריב"ש (סימן טו, הובא בבית יוסף אה"ע סי' קנד), שכותב לגבי נישואין אלו ונישואין אחרים שהקפידו בהם חכמים (כמו נישואין שאינן ראויים לפריה ורביה ועוד), "ולזה אם היו ב"ד נזקקין לדקדק ע"פ שורת הדין בענייני הזווגים לכפותם - היו צריכין לכפות את כלם!... ולזה העלימו חכמי הדורות את עיניהם בענייני הזווגין שלא למנעם, אין צ"ל שלא להפרידם, כל ששניהם רוצים ואין בנשואין ההם לא משום ערוה ולא משום אסור קדושה".

הוא אומר – מן הראוי היה לכפות שלא יהיו שידוכים כאלה, אך הדבר אינו מעשי, ולכן בתי הדין התמקדו בנישואין שיש בהם איסור גמור מן התורה.

כמובן, מה שאין בתי הדין כופים זאת, אינו מתיר את הדבר. ולכן מה שאין חוששים לזה צריך טעם. יש לנו לכאורה לחשוש לשני דברים: א. עצם האיסור שקבעו חכמים. ב. הסכנה שיש בנישואין כאלה, שהרי הבעל או האישה עלולים למות כתוצאה מהקפידא של אהרן הכהן.

לגבי עצם האיסור, צריך לברר מה הכוונה ב"עם הארץ" שאסרו לו חכמים לשאת בת כהן. החות יאיר (סימן ע"ו) מעיר בקצרה בתוך תשובה העוסקת בסעודת מצוה, "ולעניות דעתי נראה, דאין לנו עם הארץ שדברו חכמים פה". אף שהוא עוסק בנישואי עם הארץ לבת תלמיד חכם, המשנה ברורה (סימן תטו, ס"ק ב) סבור שכוונתו גם לעניין נישואי עם הארץ עם בת כהן [וכנראה למד כן מדברי הפתחי תשובה (אה"ע ב, ט)]. ואף שהמשנה ברורה מקבל את דבריו, הוא מעיר: "אם לא כשידוע שהם מזלזלים במצות דלא עדיפא מעם הארץ המוזכר בש"ס". ומוסיף בשער הציון (ס"ק ו'), שבעוד שנישואי עם הארץ לבת עם הארץ יש בהם מצוה, אין זה כך כשנישואים "מזלזלים במצוות": "והם גריעי מעם הארץ, דאף אם שני הצדדים הם אנשים כאלו, אין בהם משום סעודת מצוה, דמצוה להתרחק מאנשים כאלו שלא יבאו ללמד ממעשיהם, וכל שכן שלא להתקרב ולשמח בשמחתן".

בדיוק כדברי המשנה ברורה, כתב גם הגאון בן דורו בעל "ערוך השולחן" (אבן העזר סימן ב סעיף ה): "ומה מקרי עם הארץ לענין זה? המזלזל במצות. אבל לא ששומר מצוה, אף שאינו ת"ח. ולכן יש מי שאומר דאין לנו עתה ע"ה".

מן הצד השני, יש לדקדק מדברי הגמרא, שיש שני מצבים: לעם הארץ אסור, ולתלמיד חכם מותר. אם כדברי המשנה ברורה והערוך השולחן, היה לגמרא לומר, שלעם הארץ אסור, ולמי שאינו עם הארץ, אף על פי שאינו תלמיד חכם – מותר.

ואין זה דקדוק בעלמא: הרי ראינו, שלפחות לחלק מהראשונים, יש חיסרון בעצם העובדה שבת כהן נישאת למי שאינו כהן, משום הפגם או החילול במשפחה. רק כשהיא נישאת לתלמיד חכם, יש בכך "פיצוי" המחפה על חיסרון זה, שבכל זאת שבח הוא לאהרן שידבק זרעו בתלמידי חכמים. אם כך מדוע מי שאינו עם הארץ גמור מותר לו לשאת בת כהן – הרי אינו תלמיד חכם?

דקדוק זה בדברי הגמרא, לא מצינו בדברי הפוסקים, למעט בתשובה של מהר"ם שיק (אה"ע סי' ו'). מהר"ם שיק נשאל האם בזמן הזה ראוי לתלמיד חכם לשאת בת כהן, שהרי מבואר בשו"ע (יו"ד סי' רמ"ג סעי' ב') ובש"ך (יו"ד סי' י"ח ס"ק כ"ט) שאין דין תלמיד חכם בימינו, ובפרט שהרי מדובר בדרך כלל על בחורים צעירים שמן הסתם לא הגיעו למדרגת תלמיד חכם, והרי בגמרא התבאר שהיתר בזה הוא רק לתלמיד חכם, או שיש לומר שמאחר שבימינו אין לנו כהנים מיוחדים (כמו שכתב המג"א בסי' ר"א ס"ק כ"ד), אין להחמיר בדבר.

מהר"ם שיק כותב שפשוט בעיניו שאף שאין דין תלמיד חכם בימינו, מכל מקום בודאי אינם בגדר עמי הארץ, ולכל הפחות יש להם גדר של "צורבא מרבנן" (כמו שכתב השבות יעקב ח"א סימן קמ"ד). ומשום כך הוא מסיק: "ועל כל פנים לפי זה כיון שאינו בכלל עם הארץ, אין בו איסור לישא כהנת, אלא דנראה לי דגם מעליותא גם כן איכא כמו בתלמיד חכם ככהאי גוונא", ואפילו לדעת הברכ"י (בח"מ סי' ט"ו) החולק על השבות יעקב, "מכל מקום נראה לי דבוודאי בחור מופלג וירא שמים יוכל לישא כהנת, וזיווגו עולה יפה ויתברך כמו דאמרינן שם בת"ח".

הוא מבסס את דבריו על מה שמצינו בהלכה (ונפסק ביורה דעה סימן רנ"א) שממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, ודין זה קיים גם כיום כמבואר שם בש"ך, הרי שלענין זה של היחס בין כהונה לבין תלמיד חכם – קיים דין תלמיד חכם גם בימינו, ודי במה שהוא "בן תורה מופלג" לשם כך.

ובדבריו מבואר שבכך די גם לענין האיסור, וגם לענין הסכנה שיש בדבר.

עוד הוא מוסיף: "ועוד מטעם אחר נראה לי דשרי, דזיל בתר טעמא, דמבואר שם ברש"י בפסחים דף מ"ט משום דגנאי הוא לאהרן שידבק זרעו בעם הארץ ישראל, אבל בבן תורה דאפילו בעודו בחור אם הוא מופלג וירא שמים הרי אנו חייבין לכבדו, וכדקיי"ל ביו"ד סי' רמ"ד דאפילו יניק וחכים אנו צריכין לקום מפניו ולהדרו, וסתמא המצוה הוא גם בזמן הזה וכמו שסתם שם, וכיון שאנו חייבין לכבדו בוודאי אין גנאי לאהרן ואדרבה לכבוד יחשב".

ולגבי השיקול שהזכיר השואל, האם יש לתת משקל לכך שהכהנים בימינו אינם מוחזקים, מציין מהר"ם שיק לדברי הפתחי תשובה [סי' שכ"ב סק"ג] שהביא הרבה תשובות שחלקו על מהרשד"ם שכתב כן, ומעיר שמלבד לענייני ממון, הכהנים עדיין בחזקתם, כך שאין זה שיקול בנושא.

אך הבן יהודיע כותב: "דע כי דברים קשים אלה דנקיט במתניתא ור"ח לא נאמרו אלא על זמן התנאים והאמוראים שהיה להם כהנים מיוחדים ועמי ארצות שהיו בזמנם היו רעים וחטאים כאשר דברו עליהם לקמן, אך בזה הזמן אין כהני יחוס אלא כולם כהני חזקה דאין להם מעלה ככהני יחוס וגם לא יימצא בזמן הזה עמי ארצות כאותם עמי ארצות שהיו בזמנם, ולכך כאשר יזדווגו בת כהן לישראל או בת ת"ח לעם הארץ לא יתקיימו בהם דברים קשים אלו כו', ועם כל זה טוב להזהר בזה".

במאמר הבא נביא בעז"ה עוד מדברי הפוסקים בעניין זה, ואת הכרעת ההלכה והמנהג הראוי, וכן לעניין נישואי בת תלמיד חכם לעם הארץ.